

הסכמות, אך עוד לא הסכם מבט על תהליך הפיוס הפנים-פלסטיני

ד"ר עידו זלקוביץ*

המאמר **התפרסם באתר NRG** ב-15 באוקטובר 2017

ההסכם שנחתם בין פת"ח לחמאס ב-12 באוקטובר 2017, תחת חסותו של המודיעין המצרי, הוא למעשה מזכר הבנות המבשר על ראשית תהליך הדברות בין הפלגים הפלסטינים בדרך להשגת אחדות לאומית. במזכר ההבנות, כדרכה של הפוליטיקה המזרח תיכונית, הונחה תשתית להתקדמות הדרגתית לקראת בחירות, שתוצאותיהן יהוו הכרעה פוליטית שתשקף את רצון העם.

הפיצול הפנים-פלסטיני, שבא לידי ביטוי ביצירת שתי ישויות פוליטיות נבדלות זו מזו גיאוגרפית ותרבותית – ברצועת עזה ובגדה הערבית – נמשך מזה כעשור. לאורך התקופה, הקושי בגישור על הפערים בין פת"ח לחמאס נבע ממחלוקות בתפיסת העולם הפוליטית והחברתית כלפי דמותה של החברה והמדינה הפלסטינית העתידית, אך גם מהנסיבות האלימות בהן נוצר הפיצול ב-2007 – מעשי הרג ומאבק אלים בין שתי התנועות ברצועת עזה.

האופטימיות הזהירה המורגשת ברחוב הפלסטיני בעקבות החתימה על ההסכם היא תוצר של הנסיבות שהשתנו ובראשן המעורבות המצרית ההולכת וגוברת בתהליך הפיוס. מצרים היא זאת שבמאבק עיקש הצליחה לייצר את מסלול ההידברות הנוכחי. זאת, לאחר שהדגישה את חשיבותה לשני הצדדים ויצרה עמם מערכת של יחסי תלות.

הדרך למזכר ההבנות: היחסים המורכבים בין מצרים לרשות הפלסטינית ולחמאס

החיזור של חמאס אחרי מצרים הוא טבעי. חמאס זקוקה לפתיחת מעבר הגבול ברפיח על מנת לנסות להבטיח את שרידותה הפוליטית ולנסות ולייצר שגרת חיים תקינה ככל הניתן ברצועת עזה. הרצועה סובלת ממשבר הומניטרי חרף הנובע מאי-ההכרה הבינלאומית בשלטון החמאס ומשלושת סבבי האלימות אליהם גררה חמאס את רצועת עזה מאז תפסה את השלטון ברצועה.

תנאי המחיייה הקשים בעזה התעצמו על רקע הסנקציות שהטיל אבו מאזן על המועצה המנהלית של חמאס, גוף שהוקם על ידי יחיא סינואר וניסה להיות אלטרנטיבה למוסדות ממשלת הרשות הפלסטינית. הסנקציות הובילו למצוקות שהלכו והתעצמו על רקע משבר החשמל במאי 2017, בו חלקים נרחבים מרצועת עזה לא זכו לאספקה שוטפת של יותר משעתיים חשמל ביום.

משבר החשמל יצר נזק עצום לכלכלה העזתית החלשה. ברצועת עזה יש מעל לחמישים אחוזי אבטלה ושיעור הצעירים בקרב האוכלוסייה הוא גבוה. נתונים אלה מייצרים לחץ עצום, ותנועת החמאס חששה כי המצוקות הכלכליות עלולות להוביל להתקוממות נגד שלטונה. הסנקציות מצד הרשות הפלסטינית החרירו את המשבר ההומניטרי עוד יותר. הן הבהירו לחמאס כי אין ביכולתה לשלוט ברצועת עזה כגוף עצמאי, ללא עזרה תקציבית מהרשות הפלסטינית והידוק היחסים עם מצרים. ראשי התנועה הבינו כי אין ביכולתם עוד למשול אך ורק באמצעות סיפוק צרכי החיים הבסיסיים והשלטת סדר במרחב הציבורי באמצעות כוח הזרוע.

הרשות הפלסטינית נכנסה למשא ומתן מול חמאס לאחר שאבו מאזן ניסה להשיג לעצמו עמדת כוח מול החמאס. היכולת של אבו מאזן להטיל סנקציות על חמאס הייתה חלק מתוכנית רחבה יותר שלו. רצונו היה להשיב את שליטת הרשות הפלסטינית על עזה על ידי לחץ כלכלי שיכניע את החמאס.

* ד"ר עידו זלקוביץ' הוא עמית מדיניות במכון מיתוים וראש תחום לימודי המזרח התיכון במכללה האקדמית עמק יזרעאל.

תכנית הפעולה של אבו מאזן אכן הצליחה לייצר זעם ברחוב העזתי. הקיצוץ בתקציבים הממשלתיים הוכיחו לחמאס כי קצרה ידם מלפתח ממשל עצמי. חמאס, שחששה מהתפרצות עממית נגדה, פנתה למצרים בבקשת עזרה.

האפשרות של כאוס ברצועת עזה היא איום ישיר על הביטחון הלאומי המצרי. מצרים שואפת לשגרת חיים תקינה ברצועת עזה, שתאפשר לה גם לנתק את הקשרים בין חמאס והארגונים הסלאפים בחצי האי סיני (קשרים שמבוססים על אינטרסים כלכליים). קירוב הנהגת החמאס למצרים תאפשר לה גם לתקוע טריז בין החמאס להנהגת תנועת האחים המוסלמים במצרים, הנחשבת ליריבה ההיסטורית והמשמעותית של שלטון קציני הצבא המצרים.

חמאס פנתה למצרים, לאחר שניסיונות התיווך המצרים התנהלו דווקא במסלול אחר. המצרים שאפו להשיג פשרה ואחדות בתוך הפת"ח בין נשיא הרשות הפלסטינית אבו מאזן ומוחמד דחלאן אשר קרא עליו תיגר והורחק משורות התנועה בשנת 2011. ניסיונות התיווך כשלו בשל התעקשותו של אבו מאזן לא לאפשר למוחמד דחלאן דריסת רגל מחודשת ורשמית בתוך הפת"ח.

עם תחילת המשבר ברצועת עזה, השתמשו המצרים בדחלאן, איש רצועת עזה, על מנת לנסות ולייצר פתרון זמני. דחלאן, החולש על כספים רבים שמקורם באיחוד האמירויות במפרץ הפרסי, הוזכר על ידי המצרים כמועמד אפשרי לנהל את ענייני רצועת עזה, לצד או במקום המועצה המנהלית של חמאס. הידיעות על ניסיונות תיווך מצרים להקמת גוף שלטוני בעזה, שיורכב מהנהגת החמאס ומקורבי מוחמד דחלאן, העלו את קצפו של אבו מאזן שאיים להחריף את הסנקציות כנגד הרצועה. ואולם, לאחר שחמאס קיבלה את דרישתו של אבו מאזן להשיב לידי ממשלתו את סמכויות הניהול האזרחיות של רצועת עזה, התרצה אבו מאזן ושלח את נציגו עזאם אל-אחמד לשיחות הפיוס בקהיר.

מתווה הפיוס הפנים-פלסטיני והזווית הישראלית

למעשה, על אף הקולות האופטימיים שעלו מקהיר, לא ניתן עדיין לדבר על חתימת הסכם פיוס בין פת"ח לחמאס. מדובר למעשה בהסכמות שמהוות את ראשיתו של משא ומתן מורכב בין הפלגים הפלסטיניים.

הכישלונות החוזרים ונשנים של ניסיונות הפיוס בעבר, מובילים את הציבור הפלסטיני להביט על ההתפתחויות האחרונות בזירות ובסקפטיות. אך הפעם יש מקום לאופטימיות זהירה בשל המעורבות העמוקה של השלטון המצרי בתהליך. הלחץ המצרי כבר נתן את אותותיו, וחמאס הסכימה למסור מיד וללא תנאים את הניהול האזרחי של רצועת עזה לידי הממשלה הפלסטינית בראשות רמי חמדאללה. הרשות הפלסטינית מתחייבת בתמורה להמשיך לשלם את המשכורות של הפקידים ברצועת עזה, ולהימנע מפגיעה בפקידים שאינם מזהים עם הפת"ח.

חמאס הסכימה גם להעביר לידי הרשות הפלסטינית את ניהול מעברי הגבול של רצועת עזה ואת הסמכויות הביטחוניות הנלוות. צעד זה שובר למעשה את המונפול על אחזקת הנשק ברצועת עזה, שהשיגה חמאס לאחר ההשתלטות על עזה שביצעה ביוני 2007. אבטחת מעברי הגבול אמורה להיות מוטלת כעת על המשמר הנשיאותי, אחד הכוחות הלוחמים המובחרים ביותר של הרשות הפלסטינית. במקביל, הרשות הפלסטינית דורשת להעביר לידיה גם את האחריות על המשטרה הכחולה ברצועת עזה.

נושא נשיאת הנשק הוא מרכזי בעיניו של אבו מאזן. הדבר בלט כבר בקמפיין שניהל כשהתמודד לנשיאות ב-2005, תחת הכותרת "עם אחד, רשות אחת, נשק אחד". חמאס מצידה, אינה מוכנה כעת לפרק את הזרוע הצבאית הארגונית, גדודי עז א-דין אל-קסאם, המשמשת כנכס העיקרי שלה. מוצא אפשרי למחלוקת הזאת הוא לדחות את פירוק הזרוע הצבאית לסוף תהליך המשא ומתן בין פת"ח לחמאס, ואז להתנות אותו בהקמת מדינה פלסטינית עצמאית.

שלא כמו לאחר חתימת הסכם קהיר ב-2011 והצהרת הכוונות משנת 2014, כניסתן של פת"ח וחמאס לתהליך פיוס לא זכתה הפעם לתגובות מחאה נמרצות מצד ממשלת ישראל. העובדה כי התהליך הפיוס הפלסטיני הנוכחי מנוהל באופן אינטימי על ידי נשיא מצרים א-סיסי וכי המצרים רואים בהגשתו מהלך שיועיל לאינטרסים האזוריים שלהם, גורמת לממשלת ישראל לשמור על שקט יחסי. לכך מתלווה העובדה כי תהליך

הפיוס מקבל רוח גבית גם מהמשל האמריקאי, שמעוניין לראות את הרשות הפלסטינית מחילה את ריבונותה גם על רצועת עזה.

תהליך הפיוס הוא מורכב ועתיד להתנהל בצורה הדרגתית, בהתבסס על הבנות הסכם קהיר. עד כה הושגו הסכמות, אך לא הסכם כולל. פת"ח, חמאס והפלגים הפלסטינים האחרים צריכים להגיע לנוסחה שתייצר לוח זמנים פוליטי מוסכם לשורה של מערכות בחירות, הן לרשות הפלסטינית והן למוסדות אש"ף. זוהי דרישה מרכזית עבור החמאס, שהסכימה למסור כעת את מפתחות הניהול האזרחי של רצועת עזה לרשות הפלסטינית על מנת לנסות ולזכות בבכורה בשלב מאוחר יותר. תנועת החמאס מעוניינת בקיום רפורמות ובחירות במוסדות אש"ף, שיאפשרו לה להשתלב באש"ף ולהשתלט עליו מבפנים. זאת, על מנת להחליף את הפת"ח בהובלת התנועה הלאומית הפלסטינית ולזכות בלגיטימציה בין-ערבית ובינלאומית.

ישראל, מצדה, מעוניינת שמצרים תהיה זו שתמשיך להוביל את תהליך הפיוס, ושמצרים והרשות הפלסטינית (ולא היא) תהיינה אלו שיפעילו – במקרה הצורך – לחץ כלכלי וצבאי על רצועת עזה. התערבות ישראלית שתוביל להכשלת תהליך הפיוס תהיה טעות אסטרטגית. ככלל, אין לישראל מה לחשוש מפיוס פנים-פלסטיני. השבת הריבונות על כלל השטחים הפלסטינים לידי אבו מאזן תאפשר לו או ליורשו לנהל משא ומתן מדיני עם ישראל שיזכה ללגיטימציה גבוהה יותר מבני עמו. זאת, במידה שהרשות הפלסטינית אכן תצליח להכפיף את חמאס למרותה ותנטרל את עצמאות הפעולה של גדודי עז א-דין אל-קסאם ברצועת עזה.